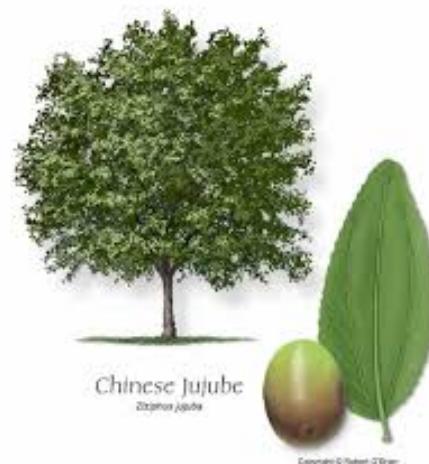

عناب

زیرگروه گیاهان دارویی و داروسازی طب سنتی گروه حکمت، طب اسلامی و طب سنتی، فرهنگستان علوم پزشکی جمهوری اسلامی ایران

Ziziphus jujuba

چکیده

عناب (عناب) میوه درختچه‌ای است به ارتفاع تا حدود ۱۰ متر که شاخه‌های فراهم و خارهای بلند یا کوتاه و خمیده دارد. میوه عناب کروی تا کمی کشیده و بیضوی، قرمز یا قهوه‌ای تیره با طعمی شیرین و یک دانه بیضی کشیده و نوک تیز است و در تابستان تا اوایل پاییز می‌رسد. در طب سنتی ایران به عنوان صاف‌کننده خون و نرم‌کننده سینه و رفع کننده التهاب و گرمی کاربرد دارد. مشخصات ذکر شده در منابع سنتی با مشخصات گونه *Ziziphus jujuba* Miller مطابقت دارد.

گل‌های آن به رنگ سبز متمایل به زرد و فاقد کرک هستند و در اواسط بهار تا اواسط تابستان ظاهر می‌شوند. بهره‌گیری از مفردات موجود در منابع طب سنتی برای مقاصد درمانی، در قدم اول تعیین ماهیت و نام علمی دقیق آنها را می‌طلبید. لذا بر آن شدیدم تا طی این تحقیق ماهیت عناب موجود در منابع طب سنتی را بررسی کرده و آن را با خصوصیات گیاهشناسی عناب امروزی تطبیق داده و نام علمی دقیق آن را مشخص کنیم.

سیری در منابع گذشته:

عناب میوه درختی است که ارتفاع آن نزدیک به درخت کنار و زیتون و برگ آن اندک ضخیم‌تر و طولانی‌تر از برگ کنار و دراز و منقسم و یک روی آن کرک دار و گلش زرد رنگ است. پوست درخت آن سرخ رنگ و چوب آن نیز سرخ رنگ

مقدمه:

عناب که با همین نام نیز در منابع طب سنتی ذکر شده است یکی از گیاهان تیره عناب (Rhamnaceae) است که در نیمه شمالی ایران به طور طبیعی رشد می‌کند و به دلیل استفاده از میوه‌های آن در نقاط مختلف نیز کشت می‌شود. عناب درختچه‌ای با شاخه‌های فراهم و دو نوع خار کشیده و بلند و یا کوتاه خمیده و ریزان است. برگ‌های آن سبز براق و فاقد کرک یا با کرک‌های بسیار پراکنده و در امتداد رگ‌برگ‌ها در سطح زیرین است. این برگ‌ها به صورت متناوب نسبت به هم قرار گرفته، مستطیلی یا تخم مرغی، نوک باریک یا با نوک چاله‌دار است. بر روی سطح برگ‌ها سه رگ‌برگ اصلی به صورت بر جسته دیده می‌شوند و در حاشیه دندانه‌دار می‌باشند.

برگ عناب باعث بی حسی زبان و کاهش حس چشایی می شود. آب برگ آن رافع خارش بدن است. پودر برگ خشک آن در رفع آکلله^۴ و قروح خبیثه^۵ مجرّب است (۹).

پوست درخت عناب جهت قروح خبیثه بی عدیل و برطرف کننده خارش و جرب است و طلای آن جایز شکستگی اعضاء و بیرون رفتن و حرکت کردن استخوان است (۱۱، ۹).

در منابع معتبر سنتی، نامهای متفاوتی برای عناب ذکر شده که مهم ترین آنها به شرح زیر است:

فارسی: اوناف دار، سیلانک، سیلانه، سنجد گرگان
ترکی: غناب آغاچی (۱۲)
اندلسی: زفیزف (۹)

عناب

نام علمی: *Ziziphus jujuba* Miller

نام تیره: عناب (Rhamnaceae)

نام انگلیسی: Jujube

مشخصات گیاهشناسی: درختچه ایستاده به ارتفاع تا حدود ۱۰ متر، شاخه ها فراهم، خارها دو نوع کشیده و بلند و کوتاه و خمیده، ریزان. برگ ها به طول تا ۵ و عرض تا ۳ سانتی متر، سبز برآق، فاقد کرک یا با کرک های بسیار پراکنده در امتداد رگبرگ ها در سطح زیرین، متناوب، مستطیلی یا تخم مرغی، نوک باریک یا نوک چاله دار، با ۳ رگبرگ اصلی بر جسته، در حاشیه دندانه دار؛ دمبرگ ها به طول تا ۳/۵ میلی متر، کرک دار، گل آذین خوش های کوچک محوری یا منفرد. گل ها به رنگ سبز متمایل به زرد، فاقد کرک، به قطر ۳ تا ۴ میلی متر. کاسبرگ ها به طول ۲ تا ۳ میلی متر، مثلثی، سبز رنگ. گلبرگ ها به طول ۲ میلی متر، قاشقی، پرچم ها ۵ تایی. دیسک پهن با ۵ تا ۱۰ لوب در وسط حلقه پرچم ها. خامه دوشاخه، کوتاه، میوه شفت، کروی تا کمی کشیده و بیضوی، قرمز یا قهوه ای تیره. فصل گلدهی اواسط بهار تا اواسط تابستان و زمان رسیدن میوه تابستان تا اوایل پاییز است. عنصری خزری و کاشته شده در سایر مناطق رویشی.

و نیم رنگ و خالدار است. عناب عمدتاً در کوه ها می روید. بهترین نوع میوه بالیده به کمال رسیده سرخ شده، پر گوشت جرجانی و یا خطایی و نیپالی آنست که شیرین بوده و عفو صحت آن کم باشد (۲، ۱).

عناب از آسیای شرقی، جنوبی و خاور میانه به سمت غرب گسترش پیدا کرده است. به نحوی که از ۴۰۰۰ سال قبل در چین کشت می شده است و لذا به خرمای چینی نیز معروف است (۳). در متون طب شرقی بهویژه طب چین و کره مربوط به ۲۵۰۰ سال قبل، میوه، دانه و پوست آن در درمان بی خواصی، کاهش اشتها و سوء هاضمه، آرتريت و نیز به عنوان ضد بارداری مصرف می کردند (۴، ۵، ۶).

طبيعت عناب در منابع مختلف متفاوت ذکر شده است. هروی آن را سرد و تر دانسته است (۷). رازی و ابن بیطار عناب را در درجه اول گرم و تر ذکر کردند (۸). ابن نفیس اعتقاد به گرمی و خشکی آن داشته است (۲). ابن سينا سرد در درجه اول و معتدل در حرارت و برودت و کمی مایل به رطوبت دانسته است (۱۰).

عناب ملین احشاء و مسهل اخلاط رقيقة و منضج^۱ اخلاط غلیظه است (۱۱). موجب برانگیختن بلغم می شود (۷). صاف کننده خون و مولد خون صالح است (۱۰). مسكن التهاب و تشنجی است و گرمی و تیزی خون را فرو می نشاند و جهت اطفا و تبرید و تسکین هیجان خون نافع است (۷، ۹، ۱۰). برای سرفه ای که ناشی از گرمی باشد مفید است. سینه را نرم می کند و جهت درد سینه و تنگی نفس نافع است (۷، ۹). ملین طبع است (۷). جهت درد کلیه و مثانه (۱۰) و امراض معد و گرمی و درد جگر و فساد مزاج آن (۱، ۱۱) مفید است. عناب ساییده با دانه، رافع زخم های روده ای است (۱۱). طلای ۲ ساییده آن به تنهایی و با هسته، مسكن التهاب و ورم حار چشم است (۱). نیم رس آن حابس بطن است (۹). میوه عناب مضر معده بارد رطب و دیر هضم بوده (۱، ۷) و زیاده روی در مصرف آن نفّاخ است (۹). مصلح آن شکر و مویز است (۱۱). مقلل منی و مصلح آن عسل و ادویه باهیه^۲ و در مبرودین گلاب و شکر است (۹، ۱۱). بدل عناب، سپستان است (۱۱).

نتیجه‌گیری:

عناب با همین مدخل در منابع مکتوب طب سنتی آمده است. در این تحقیق با مطابقت دادن شرح ماهیت و افعال ذکر شده در منابع طب سنتی با شرح گیاه‌شناسی و موارد مصرف جدید اینطور نتیجه‌گیری شد که عناب میوه گیاه *Ziziphus jujuba* Miller است.

پی‌نوشتها:

۱. مُضِّج: پزندۀ، دوايی که خلط و ماده را بپزد و مهیای دفع کند.
۲. طِلا: دواي رقيق که بر عضو بمالند.
۳. باهیَه: منسوب به باه، شهوت‌انگیز
۴. آكله: هر قرحة که گوشت را خورد، خوره
۵. قروح خبیثه: زخم‌های بد و دیر علاج

Stress Ulcer ۶.

پراکنش در جهان و ایران: این گیاه در شمال ایران رویش دارد. همچنین در قفقاز، آسیای مرکزی، افغانستان، پاکستان و هند رشد می‌کند. (۱۳)

موارد مصرف امروزی: مصرف خوراکی میوه عناب به عنوان مغذی و مقوی بدن مطرح است. همچنین کاربرد آن به عنوان پیشگیری از اختلالات کبدی و زخم‌های ناشی از تنفس^۶ مورد نظر است (۳). علاوه بر این آثاری نظیر لینت مزاج، آرامبخش، ضد گرفتگی عروق، ضد آسم، ضد جهش و کاهنده آثار سوء آنها بر روی بدن را برای میوه عناب بیان کرده‌اند (۴). گرچه تا کنون هیچ عارضه جانبی از مصرف مقادیر درمانی میوه عناب گزارش نشده، لیکن کاربردهای مطرح شده آن با شواهد معتبر بالینی مورد تأیید قرار نگرفته‌اند (۳).

References:

- ١ . عقیلی خراسانی، محمدحسین. مخزن الادویه. تحقیق و تصحیح: محمدرضا شمس اردکانی، روجا رحیمی، فاطمه فرجامند. تهران: اندیشه ظهور با همکاری دانشگاه علوم پزشکی تهران، ۱۳۸۹، صص ۵۵۸-۵۵۹.
- ٢ . ابن النفیس قرشی، علی بن ابی الحزم. الشامل فی الصناعه الطبیه. ج. بیستم. مؤسسه مطالعات تاریخ پزشکی، طب سنتی و مکمل. تهران. صص. ۲۱۶-۲۰۷.
3. William H. Outlaw Jr., Shuqiu Zhang, Kimberly A. Riddle, Arthur K. Womble, Loran C. Anderson, William M. Outlaw, Nedra N. Outlaw, ElizabethC. Outlaw, and Anne B. ThistleThe jujube (*Ziziphus jujuba* Mill.), a multipurpose plant. Economic Botany 56(2):198-200. 2002.
4. Vahedi F, Fathi Najafi M, Bozari K. Evaluation of inhibitory effect and apoptosis induction of *Zizyphus jujube* on tumor cell lines, an in vitro preliminary study. Cytotechnology. 2008; 56(2):105-111
5. Jiang JG, Huang XJ, Chen J, Lin QS. Comparison of the sedative and hypnotic effects of flavonoids, saponins, and polysaccharides extracted from Semen *Ziziphus jujube*. Nat Prod Res. 2007; 21(4):310-320.
6. Gupta M, Mazumder UK, Vamsi ML, Sivakumar T, Kandar CC. Anti-steroidogenic activity of the two Indian medicinal plants in mice. J Ethnopharmacol. 2004; 90(1):21-25.
- ٧ . هروی، موفق الدین ابومنصور. الابنیه عن الحقایق الادویه، تحقیق و تصحیح: احمد بهمنیار، تهران: انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۴۶، ص. ۲۲۶.
- ٨ . رازی، محمد بن زکریا . الحاوی فی الطب. جلد بیست و یکم، تهران: فرهنگستان علوم پزشکی جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۸۴، ص. ۱۲۰.
- ٩ . ابن بیطار، عبدال... بن احمد. الجامع لمفردات الادویه و الاغذیه، بیروت: دارالکتب العلمیه، ۱۴۱۲ هـ، ص. ۱۹۱.
- ١٠ . ابن سینا، حسین بن عبد... قانون فی الطب، بیروت: دار احیا التراث العربي، ۱۴۲۶ هـ، ق، جلد دوم: ص. ۷۲.
- ١١ . حکیم مومن، سید محمد مومن بن محمد زمان. تحفه المونین، تحقیق و تصحیح: مؤسسه احیای طب طبیعی، قم: نور وحی، ۱۳۹۰، ص. ۶۰۶.
- ١٢ . میرحیدر، حسین. معارف گیاهی. تهران: دفتر نشر فرهنگ اسلامی. ۱۳۸۵. جلد ششم: ص: ۴۰۸.
- ١٣ . قهرمان. احمد. فلور رنگی ایران. تهران: انجمن ملی حفاظت منابع طبیعی و محیط انسانی، ۱۳۵۷. جلد اول شماره ۱۶۴.